

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΓΩΝΙΑΣ ΣΤΟΝ ΥΠΑΡΕΙΣΜΟ

● Του Βασιλείου Γαϊτάνη

Δρος Θεολογίας - Φιλοσοφίας

Αναπληρωτή Καθηγητή Πανεπιστημίου Αθηνών

εκδοχή του παραδόξου είναι μια βίαιη αντίδραση στην αρμονία της αντικειμενικά ισχύουσας λογικής. Είναι η έσω διάβρωση που προβάλλει στον ορθολογισμό ως έσχατη ερώτηση για το Είναι. Το Είναι πάει πια να είναι Ιδέα, Απόλυτο Πνεύμα (Hegel), αλλά εγκαθιδρύεται στον ατομικό άνθρωπο, στην βιούμενη παρουσία του. Δεν είναι πια Substantia, παρά υπόστα-

ση, ύπαρξη, είναι η ιδιομορφία της υποκειμενικότητας μέσα στην ψευδεπίγραφη πραγματικότητα. Κυρίαρχα στοιχεία της υποκειμενικότητας αυτής είναι η αγωνία και η απελπισία.

Αγωνία είναι μια αντιδιαστολή του ανθρώπου στην πλαδαρή νηφαλιότητα και στην νηφαλιώδη πλαδαρότητα. Είναι το ξεπέραςμα της αναυθεντικότητας και η

ένταξη στην αρχέγονη μυστηριακότητα της ύπαρξης.

Είναι κατά βάθος η διαδρομή μέσα απ' την άβυσσο του μή-οντος.

“Αλλά όπου υπάρχει το μή-ον υπάρχει και το πεπερασμένο και η αγωνία. Όταν λέμε πως το μή-ον ανήκει στο Ον, λέμε πως το πεπερασμένο και η αγωνία ανήκουν στο ίδιο το Ον. Η αγωνία του πεπερασμένου μεταβάλλεται στην ευδοκία του θείου απείρου. Το άπειρο αγκαλιάζει τον εαυτό του και το πεπερασμένο, το Ναι περικλείει τον εαυτό του και το Όχι, που το παίρνει επάνω του, η ευδοκία περιλαμβάνει τον εαυτό της και την αγωνία, της οποίας είναι η υπερνίκηση”.

Αυτή η υπερνίκηση βλέπει την μεταφυσική απόδοση του Είναι ως πνευματική παρουσία μέσα στην ύπαρξη, ως κάτι που πρέπει να νικήσει την εξωτερική συμβατική ζωή. Είναι η πεποίθηση να διαλύει τους αρραβώνες σου παρά να διάγεις έναν βίο ήσυχο και οικογενειακό.

Παρότι η τοποθέτηση αυτή αποστασιοποιείται απ' την ενσαρκωμένη ζωή, κατά βάθος είναι το αρχικό στάδιο για να ξεπεράσει κανείς την ανασθεντική ζωή. Σύστημα, νομότυπη σύμβαση, πολιτική συνέπεια, κοινωνική ένταξη, όλα αυτά είναι ψευδεπίγραφες κατηγορίες ύπαρξης για τον υπαρξιστή.

Η εγγεληνή τάξη που επιχειρεί την διαλεκτική ολότητα, η αρμονία, η ασφάλεια δεν εκφράζουν την υπαρξιακή φιλοσοφία, αλλά ταιριάζουν περισσότερο σε μια φιλοσοφία ακρίβειας και συστηματοποίησης.

Ο Sartre

Ο Υπαρξιστής δεν πολεμάει την ουσία γιατί δεν την δέχεται, παρά γιατί η ζωή του καθορίζει την ουσία του. Δεν την δέχεται γι' αυτό και δεν πολεμάει την θεμελίωσή της. Και η θέση του Sartre είναι εδώ πασίγνωστη. Η ουσία υπάρχει μονάχα για την υπέρβασή της. Η αλυσιδωτή ασφάλεια της αναγκαιότητας αποτελεί ως σ υ ν ε ι δ η σ ι α κ ή απουσία την εγρήγορη του υπαρξιστή φιλοσόφου.

Ο υπαρξιστής γεννιέται μέσα στην ζοφερότητα της κατάντησης. Ο ίδιος ο Kierkegaard, με ποιητικό τρόπο αναφέρεται στο πόσο η

ύπαρξη είναι αγκάθι στο κέντρο της ουσίας.

«Το 1813 γεννήθηκα κατά τον στραβό εκείνο οικονομικό έτος οπότε και πολλά άλλα κίβδηλα νομίσματα και χαρτονομίσματα μπήκαν στην κυκλοφορία. Μ' ένα τέτοιο νόμισμα φαίνεται πως η ύπαρξή μου θα μπορούσε καλύτερα να συγκριθεί. Κάτι υπάρχει επάνω μου σαν να ήμουννα μεγάλο πράγμα, όμως εξαιτίας της στραβής συγκυρίας δεν ισχύω παρά ελάχιστα. Και παρόμοια χαρτονομίσματα γίνονται κάποτε η καταστροφή μιας οικογένειας».

Και ακριβώς μέσω αυτής της καταστροφής της αρμονικής ευτυχίας και της ευτυχισμένης αρμονίας παρουσιάζεται η συνειδητοποίηση της αγωνίας. Ο Υπαρξισμός αντιτίθεται σε κάθε τι το ορθολογικό που αντικειμενικά προσπαθεί να εντάξει τον κόσμο μέσα σε προορισμούς μηχανικής υψής. Αντιδρά στην αποκορύφωση του κάλπικου διαφωτισμού που φαινομενικά απελευθέρωσε τον άνθρωπο και τον έβαλε παράλληλα να μην είναι τίποτα άλλο παρά εξάρτημα εντός μιας μηχανής. Η βίδα, ως βίδα εντός της μηχανής δεν μπορεί να έχει ξεχωριστή διάσταση, αλλά εντάσσεται στην μηχανική ολότητα ως αλυσιδωτή συνέχεια. Αντίθετα η ξεχωριστή ύπαρξη ως υποκειμενικότητα αποτελεί πρωταρχικό σημείο αφετηρίας στις φιλοσοφίες του Υπαρξισμού. Δεν μπορεί να υπάρχει «κοινωνική» αγωνία, δεν μπορεί μια βίδα να έχει αγωνία για τον εαυτό της.

Η αντίδραση του υπαρξισμού δεν είναι μόνο εναντίωση απέναντι στην μαζοποίηση, αλλά και απέναντι στον αντικειμενικό «λόγο».

Ο Hegel

Στον Hegel, κυρίαρχο πνεύμα της δυτικής μεταφυσικής δεν υπάρχει αγωνία. Το απόλυτο πνεύμα οδηγείται προς την τελειώσή του μέσα απ' την διαλεκτική της Ιστορίας. Ολόκληρη η δυτική μεταφυσική όπως αποκορυφώνεται στο πνεύμα του, αλλά και στον Fichte, η τον Schelling, είτε υποκειμενικοποίησε την φύση, είτε αντικειμενικοποίησε το Εγώ. Στον Hegel κυριαρχεί η ενότητα του Denken με το Sein, στον Kierkegaard το “άλμα “μεταξύ Denken και Sein.

Άλλωστε η προϋπόθεση ενός χωρισμού υποκειμένου-αντικειμένου είναι αμφί-

βολο αν απεικονίζει την απόχρωση της φιλοσοφίας του υπαρξισμού. Δεν χωρούν κατακερματισμοί στον χώρο της υπαρξιακής φιλοσοφίας. Γιατί, η ίδια η φιλοσοφία του υπαρξισμού είναι ένας κατακερματισμός της ενότητας Denken και Sein. Ένας κατακερματισμός της ασφάλειας, της αλυσιδωτής αρμονίας όπου «το σύστημα έχει ξεπεράσει την σημασία των διακρίσεων». Εδώ το αντικειμενικό γίνεται ο τοίχος όπου η δυνατότητα προσπέλασης δημιουργεί την αγωνία. Ο Ορυσμαγδός της τεχνολογίας δεν αποτελεί παρά μία ένδειξη εκμύθευσης της σημερινής φιλοσοφίας που στην λογική της χροιά καταντά κατά βάθος θεραπευτική της επιστήμης. Αυτή είναι μια νέα μυθοποίηση. Αλλά το γεγονός της παρουσίας της αγωνίας, ως συνειδητοποίηση της απουσίας δεν μπορεί να ορισθεί. Όσα βιβλία έχουν γραφτεί για τις σύγχρονες φιλοσοφίες του Υπαρξισμού πέφτουν στο λάθος να προσπαθούν να ορίσουν την ουσία τους, αλλά εδώ βρίσκεται το πρόβλημα «γιατί πρόκειται για φιλοσοφίες που αρνούνται την ουσία». Αλλά κι αν το κάνουν, το κάνουν ως προσπάθεια αδιεξόδου προς ό,τι η δυνατότητα της γλώσσας ενέχει.

Ο Ερνίλ Μπρεγιέ λέει :

«Αυτές οι φιλοσοφίες αποτελούν ένωση του μεταφυσικού εμπειρισμού με το αίσθημα της ανθρώπινης ανησυχίας».

Ότι όμως σκόπημα παρουσιάζεται εδώ είναι εύλογο. Μπορεί ο εμπειρισμός να είναι μεταφυσικός, ή η εμπειρία είναι μόνο «του κόσμου τούτου» αφού αν ήταν* «του άλλου» δεν θα ήταν εμπειρία. Και ακόμα: Μπορεί η ανησυχία να είναι ένα αίσθημα ή ακριβώς η ακαθόριστη χροιά της την κατατάσσει ψυχολογικά στην περιοχή του υποσυνειδήτου;

Να γιατί η σκέψη μας, -σύμφωνα με τον φιλόσοφο της Κοπεγχάγης, είναι αναγκαιώς α πο φ α τ ι κ ή . Δεν ορίζουμε την αγωνία, αλλά την βιώνουμε ως ίλιγγο της ελευθερίας. Και εδώ δεν μπορούμε παρά να θυμηθούμε την κεφαλαιώδους σημασίας θέση του Martin Heidegger:

«Η διδασκαλία ενός διανοητή είναι αυτό που δεν είπε μέσα σ' αυτά που είπε».

Επομένως η προσπάθεια των ερευνητών να ορίσουν τις υπαρξιακές κατηγορίες θα αυτοαναιρούσε την ουσία τους, αφού η προσπάθεια ορισμού τους θα ήταν κάτι αντι-υπαρξιακό. Θα μιλούσαν, επομένως, για τον Υπαρξισμό με μη-υπαρξιακές κατηγορίες!

Ο Υπαρξισμός ξεκινά με τον ουσιαστικά θρησκευτικό διαλογισμό του Kierkegaard ως αντίθε-

ση στον απόλυτο ιδεαλισμό του Εγγέλου. Η άρση των αντιθέσεων στην σύνθεση είναι ήδη η καταστροφή της διάκρισης. Το σύστημα της Εγγεληνής διαλεκτικής γίνεται μια περιχαράκωση του υποκειμενικού και μια ένταξη του στο αντικειμενικό. Ό,τι είναι πραγματικό είναι λογικό και ό,τι είναι λογικό είναι πραγματικό (Hegel). Αυτή είναι η εκπληκτική φράση της φιλοσοφίας του Δικαίου του Hegel.

Έναντι αυτής της ζήτησης της αντικειμενικότητας του απόλυτου πνεύματος που βρίσκουμε στον Έγγελο, εναντίον αυτής της επιθυμίας του καθόλου (που ακριβώς ως εξαντικειμενικευμένη γίνεται καθολική επιθυμία), ο Kierkegaard θα αντιτάξει την ιδέα της αλήθειας ως υποκειμενικό της. Θα αντιτάξει επίσης την κατηγορία του παραδόξου και την κατηγορία του σκανδάλου.

“Ο Έγγελος διέπραξε το σφάλμα διότι λησμόνησε πως το πνεύμα που γνωρίζει είναι το πνεύμα που υπάρχει. Είναι θεμελιωδέστερο το γεγονός του υπάρχειν στον κόσμο απ' το γεγονός του γνωρίζειν στον κόσμο. Το πνεύμα δεν ζητάει την αλήθεια, παρά την δική του αλήθεια. Η σκέψη για να είναι γνήσια πρέπει να είναι υπόθεση προσωπική, να είναι ενσάρκωμένη σκέψη”.

Ο Υπαρξισμός ξεκινά εδώ ως μια εκδοχή εξαίρεσης. Δεν είναι πια η διάκριση ανάμεσα σε ύλη και ιδέα, παρά η βιούμενη αλήθεια της προσωπικότητας.

Ο Kierkegaard

Ο Kierkegaard έγραφε:

«Πρέπει να βρω μια αλήθεια για μένα μια αλήθεια για την οποία να είμαι έτοιμος να ζήσω και να πεθάνω».

Ο υπαρξισμός ξεκινά ως μια αντίθεση στην αντικειμενοποίηση. Έτσι τουλάχιστον ο Υπαρξισμός ξεκινά από μια συνέπεια βίωσης.

«Δεν αρνούμαι πως ακόμη αναγνωρίζω μια προσταγή για κατανόηση, και παραδέχομαι πως οι άνθρωποι επηρεάζονται απ' αυτήν, αλλά πρέπει να γίνει ένα με την ζωή μου και τούτο ακριβώς είναι που αναγνωρίζω ως πρωτεύον ζήτημα».

Μ' όμοιο τρόπο η ζωή του Κίρκεγκωρ ως συνεχής φιλοσοφική διαβίωση προβαίνει σε βίαιες αντιθέσεις γίνεται η κατ' εξοχήν ζωή της «συμπαθητικής αντιπάθειας και της αντιπαθητικής συμπάθειας».

Το Είναι εμφανίζεται ως προφάνεια στο να βλέπεις το Είναι σου κοντά στο μηδέν σου, είναι ένας εμπράγματος ατμός, σ' αντίθεση με τον Nietzsche που το αποκαλούσε «απράγματο ατμό», είναι το να είσαι στον ίλιγγο της απώλειας. Ταυτόχρονα όμως το Είναι ενέχει μια αίσθηση ότι τα όντα μετέχουν στην ουσία του Πλάστη τους, είναι κάτι που φοβάται τον εαυτό του, αλλά και εκστασιάζεται με τον εαυτό του.

Ο άνθρωπος θέλει να το αποδιώξει, αλλά και το αγαπά.

Η αδυνατότητα ορισμού των Υπαρξιακών φιλοσοφικών «κατηγοριών» μας αναγκάζει να απαριθμήσουμε τις εμπειρίες των φιλοσόφων του υπαρξισμού. Η αγωνία ως θεμελιακό αίσθημα ύπαρξης διεξοδικά αναλύεται στα υπόλοιπα κεφάλαια του κειμένου αυτού.

Όλες όμως οι υποστασιακές κατηγορίες μπορούμε να πούμε ότι ξεκινούν «απ' την συνένωση της κατηγορίας του εμπράγματος και της κατηγορίας της συγκίνησης» και ότι καθορίζεται ως εμπράγματο είναι η παρουσία του ανθρώπου μέσα στον κόσμο. Είναι η πεποίθηση του In-der-Welt-Sein που λειτουργεί ως κάτι που μπορεί κάθε στιγμή να βρεθεί μπροστά στην απώλεια του Είναι του. Η Krankheit zum Tode οδηγεί στον θάνατο.

«Η σχετική απειλή είναι απειλή επειδή στο βάθος της στέκεται η απόλυτη απειλή. Η μοίρα δεν θα παρήγαγε την αναπόδραστη αγωνία αν πίσω της δεν στεκόταν ο θάνατος. Και ο «θάνατος στέκεται πίσω απ' την μοίρα και την τυχαϊότητά της, όχι μόνο κατά την τελευταία

στιγμή, όταν κανείς ρίχνεται έξω απ' την ύπαρξη, αλλά την κάθε στιγμή μέσα στην ύπαρξη».

Διαφαίνεται πως οι ρίζες του Υπαρξισμού μπορούν να βρεθούν στον Novalis και τον Hölderlin, και ίσως ακόμα να αναχθούν στον Αυγουστίνo και τον Φραγκίσκο της Ασίζης.

Εδώ φυσικά εκδηλώνεται το Sein zum Tode, καθώς και το νόημα της διάρρηξης στον κόσμο. Το ότι είμαστε ριγμένοι στο νκόσο σημαίνει ότι τελούμε κάτω από μια αναπόδραση αναγκαιότητα η οποία μπορεί να γίνει δικό μας στοιχείο, να πραγματοποιηθεί ως ανάδυση του κάλπικου Είναι και όχι να βρίσκεται έξω από μας ως φυσικό φαινόμενο.

Η παρουσία του μη-όντος δεν βρίσκεται έξω από μας, αλλά εντός μας, αποτελεί στοιχείο της ίδιας της υπαρξιακής μας εαυτότητας.

Δεν αποτελεί απλά ερώτηση των χαρακτηριστικών δεδομένων του κόσμου, περί του Είναι. Δεν τίθεται μ' αυτό τον τρόπο απλώς και μόνο ένα τυφλό ερώτημα για τα αντικείμενα του κόσμου, γιατί στον βαθμό που παράγωγο αυτού του ερωτήματος είναι το μέτρο της ανθρώπινης παρεμβατικότητας (ως τεχνικής) στην φύση, ο άνθρωπος ξεχωρίζει απ' την φύση. Επομένως θέτει το ερώτημα για να απαντήσει. Κάτω από ένα τέτοιο πρίσμα το ερώτημα δεν περιλαμβάνει τον εαυτό του, γι' αυτό και την στιγμή που τίθεται μετασχηματίζεται σε μια εξω-απάντηση. Η εξω-απάντηση της φύσης τίθεται με την ίδια την προσπάθεια ερμηνευτικής της ανθρώπινης παρεμβατικότητας στην φύση! Έτσι μια εξω απάντηση, μας ρίχνει (εδώ φαίνεται η σημασία του ριγμένοι στον κόσμο) έξω απ' το εμπόδιο που είναι το «εσω-ερώτημα». Πραγματοποιείται ως πρόβλημα και όχι ως μυστήριο. Το πρόβλημα βρίσκεται γύρω μας, απέναντι μας. Μπορούμε να το υπερκεράσουμε γιατί διακρινόμαστε απ' αυτό αντιμετωπίζοντάς το.

«Το αντιμετωπίζω και διακρίνομαι απ' αυτό, μπορώ να το περικυκλώσω. Το μυστήριο είναι το πρόβλημα που εντός του βρίσκομαι κι εγώ ο ίδιος περιπεπλεγμένος, όπου εγώ ολόκληρος, όλο μου το Είναι τίθεται υπό ερώτηση».

Το ερώτημα ως απάντηση γίνεται πρόβλημα αφού ως εξαντικειμενικευμένο γίνεται Είναι των όντων, ενώ το ερώτημα ως συνεχή ερώτηση και θέση του αρχέγονου γίνεται μυστήριο μια και αφορά το «Είναι» του Είναι. Το ερώτημα για τα όντα γίνεται εξω-απάντηση, ενώ το εσω-ερώτημα είναι το ερώτημα περί του Είναι. Και εδώ βρίσκεται

η περιβόητη Ontologische Differenz του Martin Heidegger, η διαφορά μεταξύ όντων και Είναι.

Υπάρχει τεράστια διαφορά μεταξύ του ερωτήματος για το Είναι των όντων και του ερωτήματος που αφορά το Είναι του Είναι. Πρόκειται για την διαφορά μεταξύ οντικού και οντολογικού. Το είναι των όντων είναι απάντηση, το είναι του Είναι είναι ερώτημα.

Ο Schelling

Γι' αυτό και το ερώτημα του Schelling «γιατί να υπάρχουν τα όντα και όχι το τίποτε;» είναι το πρωταρχικότερο, το πλατύτερο, και το βαθύτερο, απ' την στιγμή που αποτελεί την ερώτηση για το νόημα του Όντος, και ταυτόχρονα το ερώτημα για την ύπαρξη του τίποτε εντός του στοιχείου του Όντος.

Στην ερώτηση περί των όντων ο άνθρωπος διαφοροποιείται απ' τα Όντα υποβιβάζοντας στο επίπεδο της εποπτείας ο άνθρωπος εντάσσεται μέσα στην αγωνιακή παρουσία του ότι μπορεί κάθε στιγμή να μην Είναι, ή του το ψάχνει να ανακαλύψει το Είναι του. Το τίποτε εμφανίζεται εδώ ως αγωνία. Επομένως το ερώτημα περί των όντων είναι ένα ερώτημα ουσίας, ενώ το ερώτημα περί του Είναι ένα ερώτημα ύπαρξης.

«Τα αντικείμενα, τα εργαλεία ίσως έχουν ουσίες, τα τραπέζια και τα αγάλματα έχουν τέτοιες ουσίες, αλλά ο δημιουργός του τραπέζιου ή του αγάλματος, δηλαδή ο άνθρωπος δεν έχει μια τέτοια ουσία. Μπορώ να διερωτηθώ για το τι είναι ένα άγαλμα. Είναι αυτό που έχει μια ουσία. Αλλά για τον άνθρωπο δεν μπορώ να διερωτηθώ για αυτό που τούτος είναι, μπορώ μόνο να διερωτηθώ ποιος είναι. Και μ' αυτή την έννοια ο άνθρωπος δεν έχει ουσία αλλά έχει μια υποσταση».

Το ερώτημα λοιπόν «γιατί να υπάρχουν τα όντα κι όχι το τίποτε;» βρίσκεται εντός του ανθρώπου γιατί μονάχα αυτός ενέχει ένα τίποτε. Το τραπέζι -το δημιούργημα του ανθρώπου- δεν μηδενίζεται, αλλά είναι μηδέν. Η αυτοσυνείδηση στον Heidegger αντλείται απ' το Είναι, είναι αυτό με το οποίο η λογική μπορεί να βγει στο ξέφωτο, του Είναι! Αντίθετα ο άνθρωπος ως συνείδηση που είναι με τον τρόπο ότι μπορεί να μην είναι (Sein zum Tode), είναι μια συνείδηση που εντάσσεται στην τραγωδία της αγωνίας. Για το τραπέζι, ο άνθρωπος μπορεί να ρωτήσει γι' αυτό [«επειδή είναι χωρισμένος απ' αυτό» (μέσω της παρεμβατικότητας) ενώ στο ερώτημα περί του Είναι «ο άνθρωπος συμμετέχει» σ' αυτό που ερωτά»].

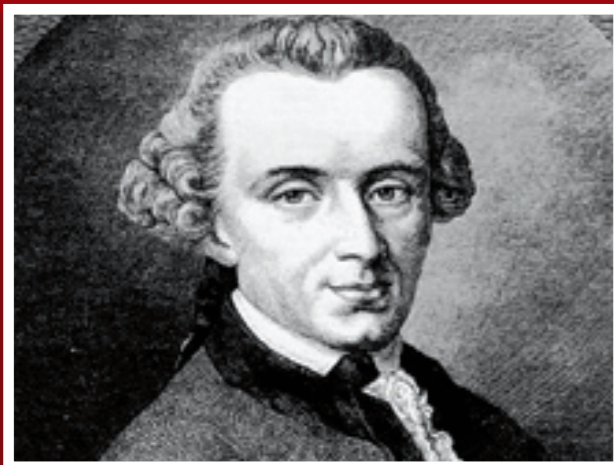
Η παρουσία του τίποτε είναι η παρουσία του ότι το μηδέν δεν είναι, αλλά μηδενίζεται. (Das Nicht nichtet). Το «ερώτημα», που τίθεται ως απάντηση είναι «ερώτημα» για κάτι απ' το οποίο μέσω της διαφοροποίησης είμαστε χωρισμένοι, το ερώτημα που οδηγείται στο αρχέγονο βάθος του συμμετέχει σ' αυτό το οποίο ερωτά χωρίς να γίνεται το ίδιο, απάντηση, γιατί απ' την στιγμή που θα γινόταν κάτι τέτοιο θα σήμαινε ταυτόχρονα την αυτοαναίρεση της ερωτηματικής του υφής.

Να γιατί το ερώτημα δεν είναι μόνο ρητορικό, αλλά ουσιαστικό.

«Η πράξη της ύπαρξης θέτει την διαφορά μεταξύ της αυτοσυνείδησης και των πραγμάτων».

Το ερώτημα λοιπόν και το νόημα του Είναι δεν έχει «ένα νόημα, μια ουσία γιατί είναι ύπαρξη. Εδώ προβάλλει ότι ο Tillich στο βιβλίο του «Το θάρρος του υπάρχουν» ονομάζει αγωνία της έλλειψης νοήματος. Εκεί προβάλλει η απελπισία. Αλλά η απελπισία ως χωρίς ελπίδα έχει ένα νόημα, μια σημασία. Η παρουσία του μη-όντος είναι ήδη μια παρουσία της συνείδησης που αυτοκαταφασκεται την στιγμή που μπορεί να μην είναι. «Το μη ον το συναίσθεται κανείς ως μηδέν, αλλά το συναίσθημα προϋποθέτει το Ον» που βρίσκεται στον ίλιγγο της αγωνίας.

Ακριβώς η παρουσία του οντολογικού Είναι εκείνη η διαφοροποίηση των φιλοσοφιών του Υπαρξισμού από την φιλοσοφία που στηρίζεται στην πρωταρχική αφετηρία του γνωστικού. Ακριβώς η προσπάθεια της προ-υπαρξιακής φιλοσοφίας είναι μια προσπάθεια που επιχειρεί να έχει ως απαρχή της μια θεωρία της γνώσης. Kant και Hegel αποτελούν εδώ κάτι περισσότερο από σύμβολα. Η ολότητα του ανθρώπου ως αφετηρία του γνωστικού είναι μια «οργανική ολότητα», αφού το όργανό της είναι η σκέψη. Η σκέψη όμως δεν είναι μια σκέψη για την τραγωδία της δικής μου ύπαρξης, αλλά μια λειτουργία του γνωρίζειν που με εντάσσει στην γνωστική πρόσκτηση του αντικειμένου!

Ο Kant

Ο «άλλος» μπορεί να διεισδύσει σ' αυτό που εγώ είμαι, μια που δεν είμαι πα εγώ, αλλά η αντικειμενική πρόσκτησή μου μέσω της γνώσης. Η γνώση δεν είναι δικιά μου γνώση, αλλά ως γνώση είναι και του άλλου! Απ' την άλλη μεριά η ίδια η σκέψη μου γίνεται ένα όργανο εξαντικειμενοποίησης, αφού με παρουσιάζει στους γύρω μου ως αποκάλυψη της ίδιας τους της κατανόησης, ως αντιληπτικής διαδικασίας (διαδικασία αντίληψης). Γι' αυτό και η ίδια η σκέψη διακρίνει στο αντικειμενικό την αδυνατότητα να στραφούμε στον εαυτό μας. Ο υπαρξισμός όμως αρνείται να παραδώσει τον άνθρωπο σ' ένα γνωστικό όργανο προτού γνωρίσει το είναι του. Ο Heidegger λέει ότι δεν καθορίζει ο άνθρωπος τα αντικείμενα, αλλά τα αντικείμενα καθορίζουν τον άνθρωπο. Εάν δεν στραφεί γύρω του ο άνθρωπος, θα αναγκασθεί να στραφεί στον εαυτό του. Ο άνθρωπος όμως φοβάται τον εαυτό του, γι' αυτό και «δημιουργεί» τα αντικείμενα

για να αποφύγει το βλέμμα του εαυτού του.

Όλες οι προσπάθειες Καντιανής ή Εγγελιανής «κατανόησης» του ανθρώπου προϋποθέτουν ότι μπορεί να ενταχθεί ο άνθρωπος ως τέτοιος στην γνωστική διαδικασία.

«Η υπόσταση -όμως- δεν είναι έννοια, είναι ένας δείκτης προς το εκείθεν κάθε αντικειμενικότητας. Κάτω από μια τέτοια προοπτική, η μέριμνα για την ολότητα, μέριμνα κυρίαρχη στις συστηματικές φιλοσοφίες αντικαθίστανται με την μέριμνα για ένταση, αν δούμε την υπόσταση από την οπτική της εμπίωσης, ή την μέριμνα για αυθεντικότητα, αν την δούμε απ' την οπτική της σκέψης».

Μερικοί μάλιστα φιλόσοφοι τείνουν προς την θέση ότι δεν έχει σημασία η αλήθεια καθαυτή, αλλά το πάθος της αλήθειας, της υπόστασης.

Ακριβώς η προσπάθεια να «μιλήσει» κανείς για το Είναι αποδεικνύοντας τότε την σκέψη, κάτι τέτοιο δεν αποτελεί παρά απόδειξη της διακίνησης ενός αφηρημένου λογισμού. Οι φιλοσοφίες του Υπαρξισμού έχουν εδώ κατακτήσει κάτι εντελώς καινούργιο: Την κατηγορία του εμπράγματου. Το εμπράγματο ή αλλιώς, όπως το ονομάζουν, η γεγονότητα (facticite) δε μπορεί να αναχθεί στην αναγωγική διαδικασία. Το Είναι αποτελεί αφετηρία και όχι σημείο αφίξεως. Ακριβώς ο Heidegger λέει πως είναι ανακριβές να πούμε πως δεν υπάρχει ουσία του εαυτού μου υπάρχει μια ουσία του εαυτού μου, αλλά τούτη είναι η ίδια μου η υπόσταση, είναι το γεγονός ότι είμαι στον κόσμο.

Γι' αυτό και ο Ζαν Βάλ λέει:

«Απ' την στιγμή που θα αρχίσω να μιλώ ιδεατά περί του Είναι, δεν μιλώ πλέον για το Είναι, αλλά για την ουσία».

Αυτή ακριβώς η «αντίθεση» cogito και υπόστασης σε μια προαντικειμενοποίηση, όπου το αντικείμενο γίνεται μια διαδικασία αυτοορισμού του υποκειμένου!

Οι φιλοσοφίες του Υπαρξισμού αρνούνται την διάκριση ανάμεσα σε υποκείμενο και αντικείμενο.

Η πρώτη ένδειξη ενός τέτοιου διαχωρισμού φαίνεται στο Journal Metaphysique όπου ο Gabriel Marcel δεν λέει «έχω» ένα σώμα, αλλά είμαι το σώμα μου. Δεν μπορώ να δω το σώμα μου σαν αντικείμενο, γιατί αυτό θα ήταν ήδη μια παρουσία του «εκτατικού» στο αναφορικό πράγμα αδύνατο για τον χώρο της Εγγελιανής τουλάχιστον σκέψης. Δεν μπορεί να μεταφερθεί στον χώρο της αφαίρεσης

ή σωματολογική υπόσταση του υποκειμένου, μπορεί μονάχα να μεταφερθεί η συγκεκριμένη ιδιότητά του μέσω της κατηγορίας της κίνησης.

Ο Merleau-Ponty επίσης «αρνείται να δεχθεί τις απόψεις των εμπειριστών που εκλαμβάνουν το σώμα στην «αντικειμενικότητά» του αγνοώντας κάθε «εσωτερικότητα», αλλά και των νοησιαρχικών που εκλαμβάνουν το σώμα ως «συνειδητότητα» αυτού του σώματος αρνούμενοι κάθε μορφή «εξωτερικότητας».

Ακριβώς αυτή η σχέση του σώματος με το Είναι δεν είναι κατηγορία λογική, αλλά οντολογική. Έτσι το σώμα γίνεται σταυρικό σημείο μετοχής του όντος στην αρένα της ελευθερίας, ως παρουσία μιας πάσχουσας συνείδησης.

Η ευθραυστότητα του ανθρώπου, η αποξένωση, το πεπερασμένο της παρουσίας του, ο πόνος, η αγωνία, η αποτυχία, ο θάνατος, ότι ο Jaspers θα ονόμαζε «οριακές καταστάσεις» αποτελούν ακριβώς την αυθεντικότητα της ύπαρξης!

Το να ζεις «εντατικά» θα πει να είσαι εκτεθειμένος, θα πει να είσαι διαθέσιμος και να αντιμετωπίζεις με θάρρος την αντιξοότητα της ύπαρξης.

Αυτό αποτελεί το τριπλό μήνυμα ως ουσία της προσωπικής μεταστροφής. Ακριβώς ο γενικός φόβος του να στραφούμε προς τον εαυτό μας πραγματοποιείται στην κοινωνία ανθρώπων που «φοβούνται να σκέπτονται, σε μια κοινωνία που τους συνδέει όχι σ' αυτό που επιζητούν, αλλά σ' αυτό που φοβούνται. Εδώ κατανοούμε την σημασία των λόγων του Jaspers: «Ο σύγχρονος άνθρωπος προχωρεί πάνω σε σιδηροδρομικές ράγες». Είναι οι ράγες της φλυαρίας, της ερριγμένης στον ορίζοντα του Είναι κοινότητας ζωής ως αποφυγή της προσωπικής ευθύνης».

Και ακριβώς η μεταστροφή αποτελεί την γέννηση της εκλογής. Το είτε (Entweder-Oder) του Kiekegaard πράγματι τίθεται ως ένα παράδοξο του άλματος και ως άλμα του παραδόξου. Αυτή η διαφυγή από την αναυθεντικότητα του «das man» αποτελεί και την διαλεκτική μιας πάντοτε παρούσας μεταστροφής στις φιλοσοφίες του υπαρξισμού.

«Υπάρχει ένα πράγμα λέει ο Gabriel Marcel που ονομάζεται ζειν, και υπάρχει ένα πράγμα που ονομάζεται υπάρχουν. Εγώ διάλεξα το υπάρχουν. Το Είναι μου δεν ταυτίζεται με την ζωή μου, προηγούμαι της ζωής μου, δεν με εξαντλεί, είμαι επέκεινα της ζωής μου. Η προσωπική ζωή δεν γεννιέται έτοιμη με την γέννηση της βιολογικής ζωής. Κάθε άτομο πρέπει να ξαναρχίζει την κατάκτηση της».

Ο Marcel

Αυτή είναι η προσωπική τραγωδία ως επανάκτηση της αυθεντικότητας, ως μετοχή στην τραγωδία του όντος που τελεί κάτω από την οριακότητα των καταστάσεων την παρουσία της ενοχής που ως οντολογία της αποτυχίας γίνεται η ελπίδα ως η ίδια η απουσία της. Το θάρρος του «Sei in zum Tode», το θάρρος του «πιστεύω στην αναγκαιότητα της αποτυχίας», το θάρρος του «η κόλαση είναι οι άλλοι», το θάρρος του να μην είσαι «διαθέσιμος» στην μάζα αποτελούν καίριες αντιθέσεις στο «πνεύμα της βαρύτητας».

«Αποκαλύπτονται με θεμελιώδη αισθήματα των οποίων η αποκαλυπτική ικανότητα είναι ανώτερη από την εξηγητική ικανότητα της γνώσης, που θα προσπαθήσει να αναπτύξει αυτές τις πραγματικότητες. Το αίσθημα αυτό δεν έχει σχέση με την αισθηματικότητα αλλά είναι μια άλλη διαφορετική από την λογοκρατική, γνωστική κατάσταση της υπόστασης, η οποία είναι αποκαλυπτική πραγματικότητων, τις οποίες ο λόγος αδυνατεί να τις αντιληφθεί».

Τι επιδιώκουν λοιπόν οι φιλοσοφίες του υπαρξισμού; Θα αποτολμήσω μια πρόταση:

Δεν επιδιώκουν να γίνει η φιλοσοφία υπόθεση της ζωής μας, αλλά η ζωή μας υπόθεση της φιλοσοφίας.

Αποτολμούν να εκφραστεί το τίμημα της ελευθερίας σε μια μεταφυσική απόδοση του στο χώρο της συνειδητοποίησης. ■